

Tsavo: zde jsou (nejen) lvi

Jan Plesník a František Pelc

Chráněná území v jižní a východní Africe neproslavila ani tak krása tamější krajiny, jako pestrá a stále ještě početná společenstva volně žijících živočichů. Iména jako Serengeti, Masai Mara nebo Kruger dobře znají milovníci přírody doslova po celém světě. Oblast kolem řeky

Tsavo v jihovýchodní Keni představuje z tohoto pohledu výjimku. Návštěvníkům může nabídnout nezapomenutelné scenérie, doplněné pestrou mozaikou rozmanitého prostředí. Tsavo se ale do povědomí veřejnosti dostalo také díky zvířatům, i když nejdříve ne úplně žádoucím způsobem.

Duch a Temnota přicházejí

„Lidé jim říkali Duch a Temnota. Říkali, že to nejsou lvi, ale duchové zemřelých náčelníků. Pro jiné to byli ďáblové, kteří měli bílým zabránit v ovládnutí světa. Nejspíš ano. Byli to ďáblové. Věděli, proč jdou do Tsava. Slovo Tsavo totiž znamená místo krveprolití.“ Tato působivá slova zaznívají v hollywoodském trháku z roku 1996, který se divákům v České republice představil pod názvem Lovci lvů.

Na plátně představuje lidožravé šelmy celkem pět cvičených lvů, všichni s mohutnými hřívami. Ve skutečnosti byli Duch a Temnota bezhříví samci, takže se zdáli být menší. Právě Tsavo je výskytem lvů s chybějící nebo jen symbolickou hřívou dodnes proslulé. Přesvědčit se o tom mohou návštěvníci Přírodovědeckého muzea v Chicagu, kam železniční stavitel Johny Henry Patterson v roce 1924 prodal kůže obou nechvalně proslulých predátorů za 5 000 USD, což v dnešní měně odpovídá částce 1,3 milionu Kč. Ani prostředí ve filmu nepostihuje skutečnost. Režisér Stephen Hopkins jej nasnímal v jihoafrické rezervaci zvěře Songimvelo. Důvod byl prozaický: v Keni by hollywoodští filmaři museli zaplatit mnohem vyšší daně.

Nicméně, pomíneme-li triky, kterými se filmaři snaží vystupňovat atmosféru hrůzy vyvolanou dvojicí velkých kočkovitých šelem, vycházejí Lovci lvů ze skutečného příběhu. Na konci 19. století soupeřila Velká Británie, nad jejíž koloniální říší slunce tehdy nikdy nezapadalo, s průmyslově rychle se rozvíjícím Německem o to, čí železnice jako první dosáhne břehů Viktoriina jezera (dnes jezero Ukerewe). Důvodem neoficiální soutěže nebyla jen prestiž, ale i obchod. Koleje měly podstatně urychlit přepravu slonoviny z vnitrozemí do přístavů na východoafrickém pobřeží. Rozhodně nešlo o levnou záležitost: náklady na výstavbu trati nakonec tvořily téměř 5 % tehdejšího astronomického ročního rozpočtu Spojeného království, jež tvořila i závislá území po celém světě.

V březnu 1898 dorazily tisíce Indů, kteří představovali hlavní pracovní sílu, se stavbou Ugandské dráhy až k soutoku řek Tsavo a Athi, kde měli vybudovat železniční most. Oba lvi

Tsavo nabízí návštěvníkům nejen neobyčejnou druhovou bohatost fauny, ale i monumentální ráz krajiny tvořené nejčastěji východoafrickou křovinatou savanou se sopečnými vyvýšeninami. Foto: František Pelc

se rychle naučili dělníky vytahovat ze stanů a zabít je. Protože Duch a Temnota neměli hřívu, mohli snáze pronikat trnitými ploty, které si na svou obranu obyvatelé železničního tábora v Tsavu vybudovali.

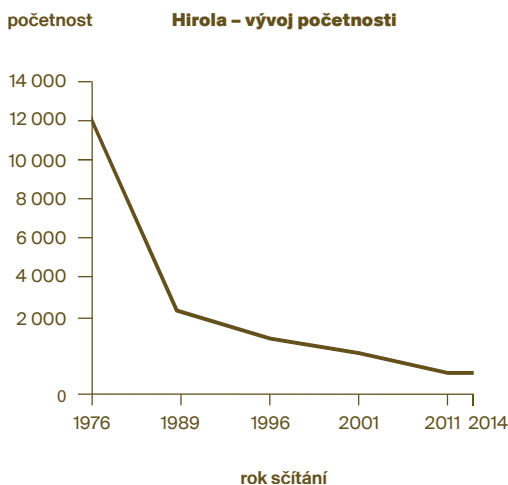
Pattersenovi se po několika marných pokusech nakonec podařilo v prosinci 1898 obě kočkovité šelmy zabít, takže most mohl být o dva měsíce později dokončen. Úspěšný lovec uváděl, že Duch a Temnota usmrtili nejméně 135 železničních dělníků, přičemž nepočítal domorodé obyvatele. Nedávný výzkum využívající radioizotopový rozbor kostí a srsti ale naznačuje, že oba lidožrouti zkonsumovali 35 lidí. Již méně se ví, že daleko větší počet indických a britských dělníků pravděpodobně unesli a zabili příslušníci kmene Waata, bránící své území před pronikáním vetřelců.

Poté, co v roce 1963 Britové Keňu po vyhlášení nezávislosti opustili, začala více než tisíc kilometrů dlouhá Ugandská železnice, hovorově označovaná jako Šílená dráha, chátrat. Vlaky dnes mohou jezdit jen na polovině keňské železniční sítě, navíc maximálně čtyřicetkilometrovou rychlostí v hodině. V létě 2013 se proto keňský prezident Uhuru Kenyatta dohodl s čínskými firmami, že za 3,2 miliardy liber (téměř 100 miliard korun) postaví novou trať, která povede v těsné blízkosti legendární Šílené dráhy.

HIROLA – nejvzácnější a nejohroženější antilopa na světě

Hiola (*Beatragus hunteri*), středně velká až 118 kg těžká a v kohoutku 1,25 m vysoká antilopa s krásnými lyrovitými rohy, kdysi hojně obývala suché východoafrické savany. Dnes ji uznává Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN) oprávněně hodnotí jako celosvětově kriticky ohrožený druh.

Ještě v 70. letech minulého století se celková početnost druhu, osídlujícího pouze rozhraní Keni a Somálska, odhadovala na 14 000 jedinců, v roce 1989 pak pouze na 2 500 exemplářů, zatímco o sedm let později zbývalo již jen 1 500 kusů. Pokles dál dramaticky pokračuje.

V 60. a 90. letech dvacátého století proběhly dva introdukční pokusy: při nich bylo převezeno 20, respektive 30 zvířat do národního parku Východní Tsavo, ležícího asi 100 kilometrů jižně od původního areálu rozšíření druhu. Ani tady však k vytvoření dlouhodobě životaschopné populace nedošlo: poté, co se její velikost ustálila na stovce buvolců, začala od roku 1999 klesat.

Pečlivý letecký průzkum vhodných stanovišť v severovýchodní Keni prováděný v roce 2011 na ploše 12 000 km² potvrdil nepříliš optimistické prognózy: populace v původním areálu čítá pouhopouhých 434 jedinců; ve Východním Tsavu přežívá přibližně 60 kusů. Podezření, že v Somálsku je hirola už úplně vyhubená, umocňuje skutečnost, že v Keni nebyla ve 40 km širokém pruhu podél somálské hranice zjištěna ani jediná antilopa. V lidské péči dnes hirolu nevystavuje žádné chovné zařízení: mimo Afriku vůbec poprvé dovezla tehdy ještě hojně buvolce až v 70. letech 20. století zoologická zahrada ve Dvoře Králové nad Labem, kde odchovali i mláďata.

Na drastickém úbytku hiroly se podepsalo pytláctví, ničení suchých savan a příliš intenzivní, k prostředí necitlivá pastva ovcí, koz a skotu, z přirozených činitelů pak i na polopouštní Afriku mimořádná, navíc opakující se sucha. Oslabenou populaci ovlivňují i šelmy, zejména levharti, gepardi, hyeny a lvi. Životaschopnosti posledních jedinců neprospívá ani snížená genetická rozmanitost druhu.

Určitou naději, že se vyhubení hiroly přece jen podaří odvrátit, vzbuzuje vytvoření chráněného území Išaqbini v Keni severně od řeky Tana, které se rozkládá na ploše 190 km² a je spravováno somálskou komunitou. V rezervaci je vyloučena pastva hospodářských zvířat a v oploceném jádrovém území o rozloze 24 km² se nevyskytují velké šelmy. Právě sem bylo převezeno celkem 48 hirol, tedy desetina dnešní celosvětové populace. Projekt podporuje kromě čínských mecenášů i vlivná a bohatá americká nevládní organizace Nature Conservancy dvěma miliony dolarů (40 milionů korun) a probíhá ve spolupráci s keňskou nadací Northern Rangeland Trust. Předpokládá se, že za hirolami zamíří do Išaqbini již brzy první zahraniční turisté. Protože se do iniciativy zapojili místní obyvatelé, představuje dnes tato aktivita nejzásadnější opatření v záchraně této rychle mizející elegantní antilopy.

Buolec hirola je právem považován za nejvzácnější antilopu na světě. Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN) a prestižní Londýnská zoologická společnost jej v roce 2012 zařadily mezi sto nejohroženějších druhů planety. Foto: František Pelc

Afrika v hodně velké kostce

Právě Ugandská železnice doprovázená hlavní keňskou silniční tepnou, která spojuje metropoli Nairobi s rušným přístavem Mombasa, od sebe oba národní parky odděluje. Západní a Východní Tsavo zabírají plochu zhruba 22 000 km², čímž se řadí mezi dvacítku největších chráněných území na světě. Pro srovnání: stejnou rozlohu má Morava.

Návštěvníci národního parku Západní Tsavo s oblibou vyhledávají prameny Mzima, které představují hlavní zdroj pitné vody pro miliónovou Mombasu. Výbuch sopky, k němuž došlo v době, kdy si malý Korsičan v třírohém klobouku podroboval Evropu, po sobě zanechal mimo jiné impozantní lávový proud Šetani, umocňující nezapomenutelný ráz tamější krajiny.

Ani krajina národního parku Východní Tsavo rozhodně není nudná. Zvlněná savana prostoupená vzrostlými baobaby hostí stále ještě početná stáda slonů afrických. Chobotnatci vynikají nápadným červeným zbarvením, protože se na ochranu před sluncem a hmyzem

posypávají a válejí v prašné půdě, jež obsahuje značný podíl železa. Jelikož právě velcí savci sem lákají nejen místní pytláky, ale i bandy somálských rebelů vyzbrojené automatickými zbraněmi, mohou se turisté v automobilech pohybovat jen na třetině tohoto vskutku velkoplošného chráněného území. Ti, kteří si do Východního Tsava odskočí z proslulých pláží na břehu Indického oceánu, si určitě nenechají ujít skálu Mudanda, umožňující dokonalý rozhled po krajině, největší lávový proud na světě na Jattské plošině, který se táhne do vzdálenosti téměř 300 kilometrů, nebo překrásné skalní útvary kolem bílých peřejí, jimž se říká Lugarské vodopády.

Na své si v Tsavu přijdou i biogeografové. V důsledku zeměpisné polohy i skladby biotopů se v oblasti můžeme setkat se živočichy osídlujícími středoafričkou a východoafričkou savanu, stejně jako se zvířaty typickými spíše pro sušší oblasti Afrického rohu, tedy Somálska a Etiopie. Vhodným příkladem druhé skupiny zůstává antilopa žirafí neboli gerenuk (*Litocranius walleri*). Tento nápadný kopytník vyhledává křovinaté oblasti, polopouště a pouště Tanzanie, Keni, Somálska, Etiopie a Džibuti. Jistou krajností se z tohoto pohledu

stal největší žijící nelétající pták světa – pštros dvoupřstý. Zatímco Západní Tsavo osídluje pštros malajský (*Struthio camelus massaicus*), ve Východním Tsavu narazíme na pštrosa somálského (*S. c. molyphdophanes*). Hranici mezi areály rozšíření obou taxonů, podle novějších názorů považovaných za samostatné druhy, tvoří zmiňovaná železnice a souběžná mezinárodní silnice Mombasa-Nairobi.

Jak dlouho?

Počet obyvatel Keni od vyhlášení v roce 1963 vzrostl z osmi na více než čtyřicet miliónů. Také osud obou národních parků v Tsavu závisí do značné míry na tom, jak se v této východoafrické zemi podaří v budoucnu zabezpečit zásobování obyvatelstva potravinami a odpovědět tak na pokračující hlad po půdě. I když se oba parky rozkládají na vskutku obrovské ploše, odděluje je rušná silnice, železnice a ropovod tvořící pro četné druhy významnou bariéru. Mimochodem, do dnešních městeček Voi a Mtito byla po vyhlášení chráněného území v roce 1948 přesídlena významná část původních obyvatel, kteří do té doby žili na území obou národních parků.

AOPK ČR

Lvi již v Tsavu lidí dávno nenapadají. Nejčastěji je zastihneme odpočívat po lovu ve stínu. Foto: František Pelc